

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

*Ванжа В. Є., студентка (гр. УС-61, ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського);
Потапова В. П., студентка (гр. УС-61, ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського)*

Анотація. Виявлено основні проблеми безпеки праці в сільському господарстві. Представлено основні заходи щодо запобігання травматизму, профзахворюваності. У статті акцентується увага на доцільність введення служби охорони праці в сільському господарстві.

Ключові слова: безпека праці, умови праці, травматизм, навчання.

Abstract. The basic problem of safety in agriculture. The main activities for the prevention of injury, occupational diseases. The article focuses on the feasibility of introducing the service of occupational safety in agriculture.

Keywords: safety, working conditions, traumatism, training.

Вступ. Сільське господарство – одна з найважливіших галузей української економіки. На розвиток вітчизняного сільського господарства впливає не тільки наявний природний потенціал, але й створений останнім часом новий формат агропродовольчої і сільської політики України. Це привернуло в сектор нових підприємців, нові інвестиції й технології, забезпечило модернізацію виробничої бази галузі і, в кінцевому рахунку, економічне зростання. Разом з тим, було виявлено ті проблеми, від вирішення яких значною мірою залежить економічний прогрес України. Це, по-перше, розвиток матеріально-технічної бази агропромислового комплексу; по-друге, технологічне переоснащення галузі; по- третє, це соціальне облаштування села, розширення сфери несільськогосподарської зайнятості з тим, щоб, забезпечити приплив на село кваліфікованих кадрів, а значить, і забезпечити безпеку праці в сільському господарстві.

Аналіз стану питання. Ні для кого не секрет, що працівники сільського господарства в значній мірі схильні до різних ризиків і умови праці в цьому секторі економіки найчастіше несприятливі для нормального життя людини. Це сильна запиленість при виконанні механізованих робіт в полі, ненормований робочий день, це широко поширені на сьогоднішній день різні алергічні реакції, а також отруєння від контакту з отрутохімікатами. Наразі дії уповноважених органів не можуть сприяти забезпеченню належної уваги до охорони праці в господарства агропромислового комплексу, підвищенню рівня безпеки та захищеності працівників сільського господарства, в тому числі працівників на підприємства ремонту сільськогосподарського транспорту, тому актуальним залишається питання безпеки праці в сільському господарстві.

Метою даного дослідження є вивчення стану й сутності проблем безпеки праці в сільському господарстві та визначення основних напрямків поліпшення охорони праці в організаціях сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В агропромисловому секторі задіяно значну кількість працівників, галузь залишається однією із найбільш травмонебезпечних. Тому територіальний орган Державної служби України з

питань праці націлює роботодавців галузі на створення здорових і безпечних умов праці працівників. Згідно зі ст. 13 Закону України «Про охорону праці» – «Управління охороною праці та обов'язки роботодавця», роботодавець зобов'язаний створити на робочих місцях у кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до вимог нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці [1].

Праця робітників в сільському господарстві характеризується тим, що більшість основних робіт проводиться на відкритому повітрі, при цьому на робочих постійно впливають різні температурні фактори, інтенсивність яких визначається погодними умовами. На здоров'я працівників сільського господарства чинять негативний вплив важка фізична праця, підвищений рівень шуму й вібрації, несприятливі мікрокліматичні умови, різні хімічні й біологічні речовини. Сезонність і конкретна терміновість робіт в рослинницькому комплексі обумовлює нерівномірність навантажень на працівників, створюючи велику напругу в окремі періоди, що призводить до перевтоми, а отже, і до травматизму, що в сільському господарстві не рідкість. Умови праці в сучасному землеробстві залежать від організації, технології обробітки рослин, рівня механізації, що вимагає врахування антропометричних і психофізіологічних можливостей людини. При гігієнічній оцінці умов праці механізаторів встановлено, що температура повітря в кабіні перевищує оптимальні рівні, тому що роботи часто проводяться з відкритими вікнами, що збільшує запиленість повітря в робочій зоні тракториста. Шум і вібрація на робочому місці механізатора залежать від характеру польових робіт, вологості й щільності ґрунту, а також від терміну експлуатації машин [3].

Сільське господарство належить до травмонебезпечних видів економічної діяльності та за часткою нещасних випадків з тяжкими наслідками, нарівні з такими традиційно травмонебезпечними видами діяльності як обробні виробництва, будівництво і транспорт [4]. Сільське господарство, мисливство та лісове господарство мають один з самих високих рівнів травматизму зі смертельними наслідками, поступається тільки будівництву та видобутку корисних копалин. За абсолютною кількістю осіб з встановленим вперше професійним захворюванням сільське господарство, мисливство та лісове господарство знаходиться на четвертому місці серед інших видів економічної діяльності [3].

Як показує аналіз матеріалів розслідування нещасних випадків, найбільш травмонебезпечними професіями в тваринництві є: тваринник, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, доярка, пастух, слюсар-наладчик по обладнанню тваринницьких ферм, підсобний робітник [4]. На частку працівників цих професій припадає понад 80% потерпілих зі смертельним результатом і більше 70% постраждалих з тяжким наслідком в тваринництві.

В таблиці 1 наведено дані про стан виробничого травматизму по галузях нагляді [6]:

Таблиця 1.

Стан виробничого травматизму за 12 місяців 2019 та 2018 року по галузях нагляду (осіб)

Галузь нагляду	12 місяців 2019 рік		12 місяців 2018 рік		Різниця, + / -	
	Всього	в т.ч. "СМ"	Всього	в т.ч. "СМ"	Всього	в т.ч. "СМ"
Вугільна	690	20	725	21	-35	-1
Гірничорудна та нерудна	160	16	173	22	-13	-6
Нафтогазовидобувна та геологорозвідка	30	3	25	1	5	2
Енергетика	121	20	118	11	3	9
Будівництво	244	61	205	54	39	7
Котлонагляд, підйомні споруди	14	7	15	8	-1	-1
Машинобудування	270	20	364	19	-94	1
Металургійна	199	13	244	21	-45	-8
Хімічна	129	15	105	13	24	2
Транспорт	293	75	338	88	-45	-13
Зв'язок	47	0	76	3	-29	-3
Газова промисловість	28	3	32	0	-4	3
Житлокомунгосп	135	20	140	17	-5	3
Агропромисловий комплекс	517	80	503	67	14	13
Деревообробна промисловість	53	5	67	5	-14	0
Легка та текстильна промисловість	22	1	38	1	-16	0
Соціально-культурна сфера та торгівля	924	63	958	58	-34	5
Разом	3876	422	4126	409	-250	13

Найчастіше працівники тваринництва отримують смертельні і важкі травми при виконанні основних технологічних операцій (близько 40% від загального числа постраждалих в тваринництві), а саме, при догляді за тваринами, приготуванні і роздачі кормів, прибирання гною, доїння, а також при виконанні транспортних перевезень, в результаті яких травмується до 25% працівників, з них близько 7% працівників безпосередньо під час перевезення їх до місця роботи і назад [4].

Небезпека травмування представляють також роботи по ремонту і технічного обслуговування машин і устаткування в тваринництві. Працівники найчастіше травмуються в результаті ударів нестандартним або несправним інструментом і осколками, що відлітають при ударах по устаткуванню, що ремонтується, а також захоплені деталями машин і устаткування? що обертаються або рухаються [3;4].

Серед обладнання тваринницьких ферм найбільш травмонебезпечним за критерієм травм зі смертельним і важким результатом є агрегати прибирання навоза. В основному травмуються слюсарі і скотарі, які виконують роботи з прибирання гною, ремонту і техобслуговування агрегатів. Небезпека травмування представляють також стаціонарні та причіпні роздавальники кормів.

До травмонебезпечного обладнання належать дробарки кормів, в основному і агрегати приготування кормів. Нещасні випадки відбуваються при знаходженні працівників в зоні обертових і рухомих деталей під час подачі сировини в приймальні камери, усунення забивання та очищення робочих органів дробарок і агрегатів приготування кормів [4;5].

Працівники тваринництва отримують важкі травми в результаті падінь на поверхні. Падіння відбуваються в корівниках, телятниках і прилеглий до них території. Причиною падіння є слизький стан підлог приміщень, пішохідних доріжок, території. Таким чином, визначальними факторами смертельного і важкого травмування працівників тваринництва є:

- відсутність захисних огорожень рухомих і обертових частин обладнання;
- несправність захисних огорожень;
- несправність машин, механізмів, інструменту та пристосувань;
- невідповідність вимогам охорони праці організація робочих місць;
- недоліки в інструктажі та навчання працівників безпечним методам роботи, в керівництві і нагляд за дотриманням вимог охорони праці та трудової дисципліни [4].

В рослинництві при промисловому вирощуванні рослин частіше за інших травмуються трактористи-машиністи сільськогосподарського виробництва, частка яких становить до 74% від загального числа постраждалих в рослинництві, і підсобні робітники - 16%, також реєструються випадки смертельного і важкого травмування слюсарів-ремонтників, водіїв автомобілів, тепличниці, овочівників, поливальників, садівників [3].

До найбільш травмонебезпечних видів робіт при промисловому вирощуванні рослин слід віднести обробку ґрунту, оранку, культивуацію, боронування ґрунту, а також внесення органічних і мінеральних добрив, вапнування ґрунту, догляд за посівами і посадками, обпилювання і обприскування рослин для захисту їх від шкідників і хвороб. Найчастіше нещасні випадки трапляються на тракторах, агрегованих з плугами, бородами, культиваторами, сівалками, машинами для внесення добрив [3].

При збиранні та післязбиральній обробці продукції рослинництва 75% нещасних випадків пов'язані з експлуатацією і обслуговуванням колісних і гусеничних тракторів, самохідних зернозбиральних і кормозбиральних комбайнів, вантажних автомобілів. Найчастіше нещасні випадки з тяжкими наслідками відбуваються при експлуатації колісних тракторів, косарками причіпними, картоплезбиральними комбайнами, машинами для збирання сіна, соломи.

Серед стаціонарних машин найбільшу небезпеку травмування в рослинництві становлять зерноочисні та сортувальні машини, зерносушарки, дробарки кормів.

Можна багато наводити прикладів небезпечних і шкідливих факторів в сільському господарстві, що призводять до професійних захворювань і втрати працездатності, але це не поліпшить положення працівників в сільському

господарстві.

Зниження рівня виробничого травматизму та професійної захворюваності в сільському господарстві – одне з пріоритетних завдань в галузі збереження життя і здоров'я працівників сільського господарства. Для того, щоб вирішувати його ефективно, необхідно, перш за все, знати справжні масштаби проблеми.

Основою всього людського існування є трудова діяльність, однак збереження життя, здоров'я і працездатності працівників у процесі виробництва відбувається не саме по собі, а вимагає знання охорони праці та вміння працювати з дотриманням правил безпеки.

Численні дослідження причин виробничого травматизму (і аварійності), а також гострих професійних захворювань дозволили розділити все різноманіття цих несприятливих подій на три основні групи.

Перша група причин пов'язана з неправильними діями безпосереднього виконавця того чи іншого трудового процесу - окремого працівника.

Друга група причин пов'язана з неправильною організацією робіт (тобто неправильними діями сукупного виконавця – працівників роботодавця)

Третя група причин пов'язана з відмовами обладнання або нестійким перебігом технологічного процесу.

Основними причинами хронічних професійних захворювань є несприятливі умови праці, викликані технічною неможливістю і / або економічною недоцільністю здійснення іншого технологічного процесу, невикористання працівником (і роботодавцем) засобів індивідуального захисту та інших заходів безпеки (наприклад, періодичних медоглядів). В кінцевому підсумку основним винуватцем тієї чи іншої несприятливої події опиняється людина (як правило, чийсь працівник) оскільки саме він «щось не зробив» або «зробив не так, як потрібно». Підкреслимо, що строго кажучи, чисто технічних причин просто не буває, або вони лише проміжні етапи між тими чи іншими неправильними діями тих чи інших працівників і наслідками цих дій [4,5].

Оскільки повністю усунути небезпеку за допомогою технічних і організаційних заходів принципово неможливо, то безпека працівника часто визначається тільки його поведінкою. Запобігання особистісних (психологічних і психофізіологічних) причин травмування пов'язано з підбором кадрів, а також з постійним навчанням, інструктуванням і вихованням працівника, стимулюючим його безпечну поведінку [2].

Світовий і український досвід свідчать, що навчання працівників безпечним прийомам праці, вимогам охорони праці, надання першої допомоги постраждалим є найважливішим профілактичним заходом превентивного запобігання випадків виробничого травматизму та професійної захворюваності.

Практика показує, що для реалізації цього навчання потрібно на перше місце ставити цілі і завдання навчання, його зміст, його обумовленість характером трудової діяльності, виконуваної трудової функції.

Аналіз випадків виробничого травматизму в сільськогосподарському виробництві показує, що більш ніж в 70% випадків потерпілі не були навчені

питань охорони праці, з ними не проводилися інструктажі з охорони праці та стажування [5].

У сформованій системі управління охороною праці розслідування та обліку підлягають тільки нещасні випадки, що призвели до тимчасової на один день і більше або постійної непрацездатності або до смерті. Однак, як показує практика досліджень, на кожний нещасний випадок припадає значна кількість дрібних і легких травм, випадків надання першої допомоги і пригод, з яких тільки одиниці реалізуються в нещасний випадок з важкими травмами або смертельними наслідками.

Разом з тим лише детальний аналіз подібних ситуацій дозволить виявити і в повній мірі оцінити причин но-наслідкові зв'язки в системі «професійна діяльність – професійний ризик» з метою його запобігання. У сучасному суспільстві політика в сфері охорони праці та професійного охорони здоров'я повинна формуватися на основі всебічного врахування максимально можливого кола фактів і явищ реального трудового життя.

У той же час окремі роботодавці організацій сільського господарства в порушення чинного законодавства не забезпечують створення служб охорони праці, недостатньо коштів виділяють на поліпшення умов і охорони праці працівників, які не дотримуються встановлені терміни проведення навчання і перевірки знань вимог охорони праці, допускають експлуатацію виробничих будівель і споруд, машин і обладнання, які не відповідають вимоги м безпеки, не забезпечують в повному обсязі працівників засобами індивідуального захисту.

Таким чином, основними напрямками поліпшення охорони праці в організаціях сільського господарства є:

- проведення наукових досліджень і розробка нормативних правових документів в галузі охорони праці працівників сільського господарства і переробної промисловості (Правила з охорони праці в молочній промисловості, Правила з охорони праці у м'ясній промисловості, Правила з охорони праці при зберіганні і переробці плодоовочевої продукції, Правила з охорони праці в організаціях по зберіганню і переробці зерна, Правила з охорони праці для працівників сільського господарства при використанні пестицидів і агрохімікатів);

- активізація робіт з проведення спеціальної оцінки робочих місць в організаціях сільського господарства;

- підвищення компетенції роботодавців в галузі охорони праці за рахунок збільшення якості та кількості учнів керівників і фахівців організацій питань охорони праці;

- проведення моніторингу умов і охорони праці в організаціях сільського господарства, інформування працівників про результати реалізації заходів щодо поліпшення умов праці;

- вдосконалення системи управління охороною праці в сільськогосподарському виробництві. Створення служб охорони праці в організаціях сільського господарства, що мають чисельність працюючих більше

50 чоловік;

- забезпечення інформованості персоналу організацій про ризики, пов'язані з виконанням трудових обов'язків, формування у працюючих пріоритетного ставлення до збереження життя і здоров'я при виконанні виробничого процесу.

Висновки. Таким чином, в кожному конкретному випадку вибір того чи іншого шляху поліпшення умов праці й безпеки праці залежить від економічної доцільності. Розробка організаційної структури навчання та підвищення кваліфікації повинна базуватися на суто наукових засадах, до яких необхідно віднести виділення структуроутворюючих факторів, забезпечення територіально-галузевої діяльності, підготовку фахівця без відриву від виробництва. Все це дозволить сформувати інформаційний фонд нормативно-правових актів, що містять єдині вимоги з питань навчання охорони праці, а також пов'язані з ними документів галузевої системи агропромислового виробництва.

Впровадження та виконання вимог цих нормативних документів дозволить знизити виробничий травматизм і професійну захворюваність. Планомірна робота з проведення державної політики в області охорони праці в сільському господарстві та забезпечення безпеки працюючих, реалізація науково-обґрунтованих напрямків дозволять здійснити прийняття відповідних адекватних рішень щодо захисту здоров'я та життя працюючих у сільському господарстві.

Науковий керівник: Полукаров О. І., канд. техн. наук, доц. (каф. ОППЦБ КПІ ім. Ігоря Сікорського)

Література

1. Закон України «Про охорону праці» від 21.11.2002р. №229-IV.
2. Березуцький, В.В. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. Харків.: Факт, 2005. 384 с.
3. Пістун І.П. Охорона праці в сільському господарстві (рослинництво): навчальний посібник / І.П. Пістун, А.П. Березовецький, С.А. Березовецький. Суми: Університетська книга, 2009. 368 с.
4. Пістун І.П. Охорона праці в сільському господарстві (тваринництво, птахівництво): навчальний посібник / І.П. Пістун, А.П. Березовецький, С.А. Березовецький. Суми: Університетська книга, 2012. 368 с.
5. Сліпачук О. А. Особливості охорони праці при утриманні тварин у сільському господарстві / О. А. Сліпачук, В. Х. Білоусова // Інформаційний бюлетень з охорони праці. 2010. №1. С. 505
6. Виробничий травматизм в Україні/ Електронний ресурс/ Режим доступу: <https://www.sop.com.ua/news/2424-virobnichiy-travmatizm-v-ukrani-za-2019-rk>